فصلنامه پژوهش‌های پولی_ بانکی
سال یازدهم، شماره ۳۵، بهار ۱۳۹۷
صفحات ۱۲۵ _ ۱۵۰

آسیب‌شناسی بازار بین‌بانکی در ایران

سید سعید شمسی‌نژاد [*] **سیدعباس موسویان** [†]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۰۳

چکیده

بازار بین‌بانکی به‌عنوان تأمین‌کننده کوتاه‌مدت منابع مالی، نقش بسیار مهمی در بازار پول کشورها دارد. در کشور ما نیز با گذشت بیش از ۹ سال از زمان تأسیس آن، نتوانسته است با ایجاد تنوع لازم در ابزارها و مکانیزم‌های معاملاتی آن، جایگاه خود را در بازار پولی کشور گسترش دهد. هرچند این رشد معاملات مرهون شرایط اقتصادی و نابسامانی اوضاع پولی کشور نیز بوده است اما در برخی سال‌ها، نواقص این بازار منجر به آسیب‌هایی در وضعیت پولی و مالی کشور شده است. سؤال اصلی این تحقیق آن است که اصلی‌ترین عوامل آسیب‌زا در بازار بین‌بانکی ایران چیست و چگونه می‌توان آنها را مدیریت نمود؟ این مقاله تلاش دارد تا با تشریح عملکرد بازار بین‌بانکی از زمان تأسیس تاکنون، ضمن بیان آسیب‌شناسی و چالش‌های موجود در ابعاد مختلف این بازار، راهکارهای اصلاحی و روش‌های بهبود آنها را نیز ارائه نماید. یافته‌های این تحقیق که با استفاده از روش توصیفی_ تحلیلی و پرسشنامه‌ای به دست آمده است، بیانگر آن است در این بازار، ۵ عامل به‌عنوان مهم‌ترین عوامل آسیب‌زا در ساختار فعلی بازار بین‌بانکی می‌باشند. این عوامل به ترتیب عبارتند از نبود سیستم رتبه‌بندی و مدیریت ریسک، فقدان سامانه جامع مبادلات الکترونیکی بین‌بانکی، عدم تنوع در ابزارهای پولی و مالی کوتاه‌مدت، عدم شفافیت در نرخ‌های بازار و فقدان ساختار مناسب تشکیلاتی. با شناخت عوامل آسیب‌زا می‌توان به طراحی ساختار جدید بازار بین‌بانکی در جهت افزایش کارایی آن اقدام نمود.

واژه‌های کلیدی: بازار بین‌بانکی، آسیب‌شناسی، نرخ سود
طبقه‌بندی JEL: D53، E52

[*] دکتری مدیریت مالی دانشگاه امام صادق (ع) (نویسنده مسئول)؛ saeed.shamsinejad@gmail.com
[†] استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی؛ samosavian@yahoo.com

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

۱ مقدمه

امروزه بازارهای پولی و مالی نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای در تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها به عهده دارند و به‌عنوان پایه اصلی توسعه اقتصاد در کشورهای توسعه‌یافته شمرده می‌شوند. این نظام مالی به دو بخش بازار پولی و بازار سرمایه تقسیم می‌شود. بانک مرکزی به‌عنوان مقام ناظر بر بازار پول و همچنین نهادهای دیگر مانند بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری از مهم‌ترین نهادهای بازار پول شمرده می‌شوند.

بنا به تعریف، بازار بین‌بانکی[1] بخشی از بازار پول است که در آن بانک‌ها و مؤسسات اعتباری جهت تأمین مالی کوتاه‌مدت و ایجاد تعادل در وضعیت نقدینگی خود، با یکدیگر وارد معامله می‌شوند. مهم‌ترین وظایف بازار بین‌بانکی را می‌توان به ایفای نقش فعال و مؤثر بانک مرکزی در اجرای سیاست پولی از طریق راهبری نرخ‌های سود، رفع مشکلات نقدینگی کوتاه‌مدت بانک‌ها، برقراری ارتباط صحیح و نظام‌مند میان بانک‌ها، کاهش ریسک نقدینگی در بانک‌ها، کاهش کسری اتاق پایاپای بانک‌ها و ممانعت از اضافه برداشت بانک‌ها از بانک مرکزی اشاره نمود. مجموع عوامل فوق باعث می‌شود تا سیاست‌گذاران بخش پولی کشور تمام تلاش خود را در جهت ایجاد بازار بین‌بانکی کارآمدتر انجام دهند.

با بررسی عملکرد این بازار به نواقصی ازجمله عدم تنوع ابزارهای بکار رفته در آن، نبود یک ساختار مناسب تشکیلاتی، عدم استفاده از منابع این بازار برای مؤسسات غیر عضو، نبود ساختار نظارت شرعی مناسب، فقدان بازار ثانوی ابزارهای مالی بکار رفته، نبود سیستم جامع مبادلات بین‌بانکی، سیستم پایش و مدیریت ریسک و...می‌توان اشاره نمود.

بروز چالش‌های جدی میان ارکان اصلی این بازار و نبود زیرساخت‌ها و مکانیزم‌های لازم در آن موجب شده است تا این بازار به جایگاه مهم خود دست نیافته باشد.

این پژوهش تلاش دارد تا با بررسی مطالعات اخیر در حوزه بازار بین‌بانکی و تحلیل وضعیت فعلی بازار بین‌بانکی ایران، به بیان چالش‌ها و آسیب‌شناسی عملکرد چندساله اخیر آن پرداخته و راهکارهای اصلاحی و روش‌های بهبود آن را ارائه نماید.

۲ پیشینه موضوع

بازار بین‌بانکی براساس نوع ماهیت کارکردی خود در بخش تأمین نقدینگی کوتاه‌مدت برای بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری و همچنین کمک به بانک مرکزی در جهت هدایت

[1] Interbank Market

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

نرخ‌های بازار پول می‌تواند نقش بسیار مهمی در فضای پولی، مالی و اقتصادی کشور ایفا نماید. زمانی این بازار از کارایی لازم برخوردار است که همه اجزاء آن ازجمله ابزارهای مالی مناسب، نهادها و ارکان مرتبط با آن و مکانیزم‌های بازار بین‌بانکی در شرایط بهینه بوده تا بتواند نقش مؤثرتری در فضای پولی کشور ایفا نماید. لازم است در ابتدا به برخی از مهم‌ترین مطالعات انجام‌شده در خصوص بازار بین‌بانکی و مفاهیم مرتبط با آن بپردازیم.

موسویان و الهی (۱۳۸۹) در مقاله «امکان‌سنجی فقهی تشکیل بازار بین‌بانکی در بانکداری اسلامی» ضمن بررسی فقهی ابزارهای بین‌بانکی سنتی و تجربه آن در برخی از بانک‌های کشورهای اسلامی ازجمله ایران، خریدوفروش اسناد خزانه اسلامی را به‌عنوان یکی از ابزارهای کاربردپذیر در بازار بین‌بانکی معرفی می‌کنند. علاوه بر این، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بازار بین‌بانکی می‌تواند افزون بر تقویت ابزار سپرده‌گذاری متقابل از ابزارهای کاراتری مانند خریدوفروش دین، خریدوفروش اسناد خزانه اسلامی، تشکیل صندوق با گواهی سپرده بانکی، اوراق مشارکت و دیگر اوراق بهادار اسلامی (صکوک) برای سازمان‌دهی بازار استفاده کند.

موسویان و کاوند (۱۳۸۹) در مقاله «مدیریت نقدینگی در بانکداری اسلامی» با بیان ابزارهای مدیریت نقدینگی در بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی، از تشکیل بازار بین‌بانکی اسلامی به‌عنوان راهکار مناسبی جهت مدیریت نقدینگی در بانک‌های اسلامی یاد می‌کند.

حاجیان (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «ریسک نقدینگی و بازار بین‌بانکی ریالی» به نقش بازار بین‌بانکی ریالی در کاهش ریسک نقدینگی و بررسی آمار و عملکرد بازار در سال‌های ۱۳۸۷ الی ۱۳۸۹ می‌پردازد.

خوانساری (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «آسیب‌شناسی بازار بین‌بانکی ریالی در ایران با تأکید بر ابعاد فقهی» به تبیین اهمیت بازار بین‌بانکی و معاملات رایج در آن، چالش‌های توسعه بازار بین‌بانکی ریالی در بازار بین‌بانکی ریالی ایران با تأکید بر ابعاد فقهی و شرعی پرداخته است و پیشنهادهای عملیاتی خود را جهت بهبود این بازار و رفع چالش‌ها ارائه نموده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۴) در گزارش خود با عنوان آسیب‌شناسی نظام بانکی – بازار بین‌بانکی در ایران (رویکردی مبتنی بر روابط بانکی) به بررسی وضعیت بازار بین‌بانکی و آسیب‌شناسی آن پرداخته است. در این پژوهش ضمن بررسی نقش متقابل بانک‌ها با یکدیگر و با بانک مرکزی در این بازار، به برخی از نقاط ضعف این بازار و مشکلات آن پرداخته شده است.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

بررسی پژوهش‌های فوق بیانگر آن است که تحقیقات علمی و زیادی در خصوص بازار بین‌بانکی انجام نشده است. پژوهش حاضر تلاش دارد تا با بررسی ابعاد مختلف این بازار و از طریق روش‌های علمی به بیان آسیب‌های پیرامون این بازار بپردازد.

۳ ادبیات موضوع

۱.۳ بازار بین‌بانکی و اهداف آن

بازار بین‌بانکی یکی از اجزای بازار پول است که در آن بانک‌ها و سایر مؤسسات اعتباری نسبت به معاملات با یکدیگر جهت تأمین مالی کوتاه‌مدت مبادرت می‌ورزند. هدف از تشکیل بازار مدیریت نقدینگی بانک‌ها و تسهیل تأمین مالی منابع مورد نیاز بانک‌ها در کوتاه‌مدت، برقراری انضباط پولی و اجرای مؤثرتر سیاست‌های پولی کشور است. این بازار حداقل دو نقش حیاتی در نظام‌های مالی نوین ایفا می‌کند. اولین نقش آن مداخله فعالانه و مؤثر بانک مرکزی در اجرای سیاست پولی از طریق راهبری نرخ‌های سود است. دوم، بازارهای بین‌بانکی کارآمد، نقدینگی را به شکل مطلوبی از مؤسسات مالی دارای مازاد وجوه به مؤسسات دارای کسری وجوه انتقال می‌دهند؛ بنابراین، سیاست‌گذاران انگیزه بالایی برای ایجاد یک بازار بین‌بانکی کارآمد و قوی دارند تا بانک مرکزی بتواند به نرخ سود مطلوب نظر خود دست یابد و مؤسسات مالی نیز بتوانند به شکل کارایی به مبادله نقدینگی در میان خود بپردازند. درمجموع، توسعه و تعمیق بازار بین‌بانکی ریالی نتایج مطلوبی را در پی خواهد داشت که اهم آن عبارتند از:

- اجرای مؤثرتر سیاست‌های پولی و اعتباری
- بهبود مدیریت نقدینگی بانک‌ها
- کاهش اضافه برداشت بانک‌ها از بانک مرکزی
- کاهش ریسک ورشکستگی و هزینه تجهیز منابع در بانک‌ها
- کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی
- تقویت توان مالی بانک‌ها در جهت تأمین مالی واحدهای تولیدی و سرمایه‌گذاری (حاجیان، ۱۳۹۳)

۲.۳ وضعیت تاریخی بازار بین‌بانکی در ایران

در ۲۷ دی ماه سال ۱۳۸۳ کمیسیون اعتباری بانک مرکزی دستورالعمل اجرایی عملیات بازار بین‌بانکی ریالی را مصوب نمود اما بازار بین‌بانکی ایران از سال ۱۳۸۷ آغاز به کار کرده و تاکنون از رشد بسیار بالایی برخوردار بوده است طبق دستورالعمل بانک مرکزی، سه ابزار برای

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

عملیات بازار بین‌بانکی معرفی شده است. اولین ابزار تودیع وجوه به صورت سپرده سرمایه‌گذاری (سپرده‌گذاری متقابل) است. درواقع بانک‌ها می‌توانند نزد یکدیگر سپرده‌های خود را به‌منظور تأمین نقدینگی کوتاه‌مدت تودیع کنند. مدت این سپرده‌گذاری با حداقل زمان یک‌شبه، یک هفته، دو هفته، حداکثر یک‌ساله می‌باشد. طبق این دستورالعمل نرخ سود علی‌الحساب سپرده‌ها طبق توافق دو بانک تعیین خواهد شد. در این بازار، بانک نمی‌تواند، کمتر از یک میلیارد تومان سپرده نزد بانک دیگری سپرده‌گذاری کند و برای مبالغ بالاتر از این میزان، باید ضرایبی از ۵۰۰ میلیون تومان اعمال شود. این سپرده مشمول پرداخت سپرده قانونی نخواهد شد. سایر معاملات مجاز عبارتند از خریدوفروش دین، اوراق مشارکت و گواهی سپرده (عام، خاص و ویژه) و سایر معاملات با موافقت بانک مرکزی. ازآنجاکه انجام هر یک از معاملات مجاز منوط به ابلاغ نحوه تسویه آن معامله به اعضا توسط بانک مرکزی می‌باشد لذا معاملات مربوط به خریدوفروش اوراق مشارکت تا راه‌اندازی کامل سامانه تسویه اوراق بهادار الکترونیکی (تابا) به تعویق افتاده است. در مورد خریدوفروش دین ذکر این نکته ضروری است که تا سال ۱۳۹۳ به دلیل مشکلات حقوقی، فقهی و قانونی در حوزه بیع دین، عملاً حجم بسیار اندکی از معاملات بازار بین‌بانکی از طریق این ابزار انجام شده است اما با تدوین دستورالعمل اجرایی سه عقد استصناع، مرابحه و خرید دین عملاً راه برای به‌کارگیری این عقد در بازار بین‌بانکی هموارتر شده است.

تعداد اعضاء بازار در زمان آغاز بکار بازار بین‌بانکی ۱۰ عضو بوده اما در حال حاضر تعداد اعضاء این بازار به ۳۰ عضو افزایش یافته است. در حال حاضر تنها ابزار مورد استفاده در بازار بین‌بانکی ایران، تودیع وجوه به صورت سپرده است. در جدول ۱ و ۲ آمار مشخصات عملیات بازار بین‌بانکی را از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد:

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

جدول ۱

حجم عملیات بازار بین‌بانکی ایران

عنوان	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵
حجم معاملات بازار بین‌بانکی*(هزارمیلیارد ریال)	۴/۵	۱۲۰	۴۳۵	۱۴۰۰	۱۲۱۳	۳۱۱۰	۱۱۳۸۹	۲۱۹۶۹	۳۰۹۵۷
تعداد معاملات (فقره)	۱۷	۲۱۰	۱۲۵۸	۳۵۴۴	۲۱۱۰	۵۸۸۶	۱۷۳۷۱	۲۳۰۳۱	۳۱۴۰۳
میانگین هر معامله (میلیارد ریال)	۲۶۸	۵۷۱	۳۴۶	۳۹۵	۵۷۵	۵۲۸	۶۵۶	۹۵۴	۹۸۶
متوسط نرخ معاملات (درصد)	_	۱۶	۱۴	۱۸	۲۱	۲۳/۲	۲۷	۲۴/۵	۱۸/۶
حجم نقدینگی کل کشور (هزارمیلیارد ریال)*	۱۹۰۱	۲۳۵۶	۲۹۴۹	۳۵۴۲	۴۶۰۷	۵۹۴۸	۷۸۲۴	۱۰۱۷۰	۱۲۵۳۰
نسبت حجم معاملات بازار بین‌بانکی به نقدینگی کل کشور (درصد)	۰	۵	۱۵	۴۰	۲۶	۵۲	۱۴۵	۲۱۶	۲۴۷
رشد نقدینگی (درصد)	_	۲۴	۲۵	۲۰	۳۰	۲۹	۳۱	۳۰	۲۳

* منظور از حجم معاملات، ارزش سپرده‌گیری-سپرده‌گذاری در بازار بین بانکی است

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

طی سال‌های مورد بررسی کل حجم عملیات (سپرده‌گذاری یا سپرده‌گیری) از ۴۵۵۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۷ (۱۷ فقره معامله) به ۳۰۹۵۷ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ (۳۱۴۰۳ فقره معامله) افزایش یافت. میانگین هر معامله از ۲۶۸ میلیارد ریال در سال شروع بازار به ۹۸۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافت. نسبت حجم معاملات به میانگین نقدینگی کل کشور تا سال ۱۳۹۲ نشان می‌دهد که این نسبت بیش از ۵۲ درصد نبوده اما به یک‌باره به دلیل کاهش نقدینگی کشور و نیاز بانک‌ها به منابع، میزان مبادلات بین‌بانکی در سال ۱۳۹۵ از حجم نقدینگی کل کشور بیشتر شده است.

افزایش بیش‌ازحد حجم معاملات در دو سال اخیر بیانگر اهمیت بیش‌ازحد این بازار در تعیین سیاست‌های پولی کشور است و با ورود بانک مرکزی و عرضه منابع به بانک‌های متقاضی وجوه، اولاً موجب گردید تا نرخ تبادلات در این بازار که در ابتدای سال ۱۳۹۴ بیش از ۲۹ درصد بوده به حدود ۱۸ درصد در پایان سال ۱۳۹۵ کاهش یابد. ثانیاً با کنترل این نرخ، بانک مرکزی توانست از رقابت میان بانک‌ها در افزایش نرخ تبادلات مالی در بازار پولی کشور ممانعت کرده و راه را برای کاهش سود سپرده‌گذاری در بانک‌ها هموار سازد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

به‌منظور آسیب‌شناسی بازار بین‌بانکی در ایران، پژوهشی در مورد این بازار با سایر کشورهای اسلامی و غربی صورت گرفته است؛ شروع به کار بازار بین‌بانکی به بیش از ۱۰۰ سال پیش باز می‌گردد. طبق آمارهای موجود، شاید بتوان بازار بین‌بانکی ژاپن را که در اوایل قرن بیستم راه‌اندازی شد، به‌عنوان یکی از اولین بازارهای بین‌بانکی در دنیا به‌حساب آورد. در آمریکا نیز در فوریه سال ۱۹۶۱ بانک فرست نشنال نیویورک[1] برای اولین بار اعلام نمود که گواهی‌های سپرده قابل انتقال با مقادیر بالا منتشر می‌نماید و معامله گران اوراق بهادار دولتی نیز موافقت خود را برای ایجاد بازار ثانویه‌ای جهت خریدوفروش دست‌دوم گواهی‌های مذکور اعلام نمودند. به‌این‌ترتیب مقدمات ایجاد بازار بین‌بانکی در آمریکا بروز پیدا نمود. همچنین نخستین تبادلات بازار بین‌بانکی در اروپا را سال ۱۹۶۶ می‌دانند؛ جایی که گواهی‌های سپرده اروپایی[2] در بازار مالی لندن و به‌وسیله بانک شهری منتشر و توسط اغلب نهادهای مالی مورد تبادل قرارگرفت. پس‌ازآن بود که در دهه ۷۰ میلادی نرخ لایبور به‌عنوان مرجع تبادلات بین‌بانکی در لندن و همچنین در سال ۱۹۹۹ نرخ یوریبور[3] به‌عنوان تبادلات بین بانک‌های کشورهای اروپایی است. در کشورهای اسلامی ازجمله مالزی به دلیل وجود سیستم پولی و مالی دوگانه، بازار بین‌بانکی متعارف آنها در دهه ۱۹۸۰ و بازار بین‌بانکی اسلامی (عمدتاً براساس قرارداد مضاربه) در سال ۱۹۹۴ تأسیس گردید. در حال حاضر بازار بین‌بانکی مالزی با ایجاد ساختار مناسب و تبادل بیش از ۱۰ نوع ابزار پولی کوتاه‌مدت در آن، جزء فعالان بازار بین‌بانکی در میان کشورهای اسلامی است. در اندونزی نیز بازار بین‌بانکی متعارف در سال ۱۹۷۴ راه‌اندازی گردید. گواهی سپرده، اوراق تجاری، گواهی بدهی کوتاه‌مدت بانک مرکزی، اسناد بهادار بازار پول و... جزء مهم‌ترین ابزارهای بازار بین‌بانکی اندونزی است.

مطالعه بازار بین‌بانکی کشورهای مختلف نشان از سابقه فعالیت بیشتر آنها نسبت به بازار بین‌بانکی ایران داشته و ضرورت مقایسه‌این بازار در کشورهای دیگر جهت بهره‌برداری و پوشش نقاط ضعف و تقویت آن را دو چندان می‌کند. در جدول (۲) سعی شده است تا مقایسه‌ای بین عوامل تأثیرگذار بازار بین‌بانکی (شفافیت این بازار، سطح توسعه‌یافتگی، مقام ناظر این بازار، وثایق و تضامین و ...) کشورهای مختلف صورت بگیرد.

---

[1] First National City Bank

[2] European CDs

[3] Euribor

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

جدول ۲

مقایسه بازار بین‌بانکی در دنیا

ردیف	طبقه‌ها	ایران[۱]	اتحادیه اروپا[۲]	آمریکا[۳]	مالزی[۴]	اندونزی[۵]
۱	سطح توسعه‌یافتگی	سطحی و غیررقابتی	عمیق و رقابت بالا	عمیق و رقابت بالا	تقریباً عمیق و رقابتی	سطحی و غیررقابتی
۲	تقسیم‌بندی بازار	تقسیم‌بندی وجود ندارد	بازار تقسیم‌بندی شده است.	اغلب بازارها با یک وام‌دهی هدایت‌شده‌ای از بانک‌های کوچک‌تر به بانک‌های بزرگ‌تر روبه‌رو هستند.	از منظر حجم معاملات تقسیم‌بندی شده است.	تقسیم‌بندی وجود ندارد
۳	مقام ناظر بر بازار	بانک مرکزی	بانک مرکزی اتحادیه اروپا	فدرال رزرو	بانک نگارا مالزی	بانک اندونزی (بانک مرکزی)
۴	شیوه تعیین نرخ بازار	تعیین نرخ مرجع توسط بانک مرکزی	محاسبات برحسب مرتبط کردن میانگین پیشنهادات ارسالی بانک‌های عضو این اتحادیه است	اعلام نرخ براساس تصمیمات کمیته بازار آزاد فدرال	سیستم نرخ‌گذاری دوگانه (در بانکداری متعارف از طریق اعلام نرخ توسط ۱۲ بانک و در بانکداری اسلامی براساس نرخ هر قرارداد)	سیستم نرخ‌گذاری دوگانه (در بانکداری متعارف از طریق اعلام نرخ توسط ۲۱ و در بانکداری اسلامی براساس نرخ هر قرارداد)
۵	پیوند با سایر بخش‌های بازار پول	بازار به صورت مستقیم با ابزارهای بازار پول مرتبط نیست.	بازار به سایر بازارها مرتبط می‌باشد.	از طریق نرخ وجوه فدرال و فعالیت مؤسسات کارگزار، بازار بین‌بانکی با بازار پول مرتبط است.	بین بازار بین‌بانکی با ابزارهای بازار پول ارتباط وجود دارد.	به دلیل ابزارهای کم‌پولی بین بازار بین‌بانکی با ابزارهای بازار پول ارتباط مختصری وجود دارد.

[۱] منبع : بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (دستورالعمل اجرایی عملیات بازار بین‌بانکی ریالی ۱۳۸۳).

[۲] منبع : European Central Bank (2015)

[۳] منبع : Thornton (2007)

[۴] منبع اطلاعات: Bacha (2008)

[۵] منبع :Central Bank of Indonesia (2012)

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

ادامه جدول ۲

مقایسه بازار بین‌بانکی در دنیا

ردیف	طبقه‌ها	ایران	اتحادیه اروپا	آمریکا	مالزی	اندونزی
۶	دامنه تغییرات نرخ بازار بین‌بانکی	دامنه‌ای در بازار بین‌بانکی وجود ندارد	دامنه‌ای در بازار بین‌بانکی وجود دارد.	دامنه‌ای از طرف کمیته بازار آزاد فدرال تعیین می‌شود.	در بانکداری متعارف دامنه‌ای وجود دارد که این دامنه باعث اثرگذاری بر معاملات ابزارهای بازار بین‌بانکی اسلامی می‌شود.	در بانکداری متعارف دامنه‌ای وجود دارد که این دامنه باعث اثرگذاری بر معاملات ابزارهای بازار بین‌بانکی اسلامی می‌شود.
۷	اعضای بازار	بانک‌های و مؤسسات اعتباری دارای مجوز از بانک مرکزی	فقط بانک‌های عضو اتحادیه اروپا	مجوز اصلی برای استفاده از فدفاند برای مؤسسات سپرده‌گذاری که در بانک فدرال رزرو حساب دارند.	بانک‌های عضو بازار بین‌بانکی	بانک‌های عضو بازار بین‌بانکی
۸	واحد پولی مورد معامله	ریال	یورو و سپرده‌های یورویی	دلار	رینگت_ دلار	روپیه_ دلار
۹	شاخص بازار بین‌بانکی	وجود ندارد	Euribor	Fed Fund Rate	در بانکداری متعارف از شاخص Kibor استفاده می‌شود، اما در بانکداری اسلامی، شاخص وجود ندارد.	در بانکداری متعارف از شاخص Jibor استفاده می‌شود، اما در بانکداری اسلامی، شاخص وجود ندارد.
۱۰	وثایق و تضمین	در خصوص سپرده‌گذاری متقابل تضمینی وجود ندارد	تضمین‌شده و نشده	تضمین نشده (از طریق موسسه بیمه سپرده فدرال، به صورت نهاد عمومی غیردولتی)	در بانکداری متعارف تضمین نشده اما در بانکداری اسلامی به‌واسطه نوع قراردادها، ضمانت وجود دارد.	در بانکداری متعارف تضمین نشده اما در بانکداری اسلامی به‌واسطه نوع قراردادها، ضمانت وجود دارد.
۱۱	مؤسسات کارگزار	وجود ندارد	وجود دارد	وجود دارد	وجود دارد	وجود ندارد
۱۲	نهاد رتبه‌بندی و مدیریت ریسک	وجود ندارد	براساس میزان رتبه اعتباری بانک‌ها، نرخ مبادلات متغیر است	براساس معیارهای CAMRLS بانک‌ها رتبه‌بندی شده و مبادلات انجام می‌شود.	نهاد رتبه‌بندی وجود دارد	–
۱۳	شفافیت و اطلاع‌رسانی	وجود ندارد	از شفافیت بالایی برخوردار است	از شفافیت بالایی برخوردار است	از شفافیت مقبولی برخوردار است	از شفافیت کمی برخوردار است.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد که بازار بین‌بانکی آمریکا و اتحادیه اروپا از یک بازار بین‌بانکی رقابتی برخوردار بوده و در اغلب مؤلفه‌های مورد بررسی در سطح بهینه و کارا می‌باشند. همچنین بازار بین‌بانکی مالزی که مشتمل بر دو بازار (بازار بین‌بانکی متعارف و بازار بین‌بانکی اسلامی) است توانسته است در دو دهه اخیر رشد مناسبی در حوزه ابزارسازی و ساختاردهی به این بازار بردارد. بازار بین‌بانکی اندونزی نیز هم‌جهت با بازار بین‌بانکی مالزی توانسته است در چند سال اخیر از حیث مؤلفه‌های مورد بررسی رشد مناسبی داشته باشد. مقایسه بازار بین‌بانکی این کشورها و مناطق از طریق مؤلفه‌های کلیدی این بازار با بازار بین‌بانکی ایران نشان از ضعف ساختاری و اجرایی بسیار در آن داشته و لازم است برای توسعه این بازار نگاه دیگری به این بازار داشته باشیم. برای این عقب‌افتادگی که از طریق آسیب‌شناسی این بازار نیز قابل‌شناسایی هم می‌باشد، لازم است تا با ایجاد ساختار جدید و طراحی ابزارهای کوتاه‌مدت در کنار ایجاد سامانه‌های مختلف و فرایندهای ویژه این بازار همچون کشورهای دیگر، به ایجاد بازار بین‌بانکی کارآمد در ایران نیز نزدیک شویم.

۴ روش‌شناسی پژوهش

همان‌طوری که ذکر شد بازار بین‌بانکی در حال حاضر در ابتدای فعالیت گسترده خود بوده اما در این مدت کوتاه نیز توانسته است نقش بسیار مهم خود در ساختار پولی و مالی کشور را نشان دهد. به دلیل برخی کاستی‌ها در حوزه نهادسازی و نیز نبود ارکان مناسب در این بازار، پیشنهاد کارشناسان مربوطه در این حوزه، ایجاد و طراحی ساختار جدید برای بازار بین‌بانکی است. البته این ساختار جدید از ساختار فعلی این بازار جدا نبوده و تلاش شده است تا به اصلاح و تکمیل روندهای فعلی بپردازد.

برای ایجاد ساختار جدید لازم است در گام نخست به بررسی و مطالعه چالش‌ها و آسیب‌های این بازار از منظر کارشناسان و متخصصان این حوزه بپردازیم. در این راستا به مطالعه منابع موجود پرداخته و همچنین با مصاحبه با حداقل ۱۵ نفر کارشناسان بازار بین‌بانکی و مسئولین مربوطه در بانک مرکزی پرسش‌نامه‌ای که در بخش آتی به آن اشاره می‌کنیم تولید گردیده است. پس از پالایش و دسته‌بندی این آسیب‌ها و سنجش روایی این مؤلفه‌ها (روایی صوری[1] و روایی محتوایی[2])، به مؤلفه‌های اصلی رسیدیم. براساس نتایج

[1] Face Validation
[2] Content Validation

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

مربوط به شاخص‌های روایی صوری، نسبت روایی محتوایی[1] و شاخص روایی محتوایی[2]، مشاهده می‌شود که از بین ۳۴ سؤال طراحی‌شده برای پرسشنامه، ۱۳ سؤال مورد تائید قرار نگرفت و تنها ۲۱ سؤال مورد تأیید قرار گرفتند.

همچنین برای تعیین میزان توزیع پرسشنامه، تعداد نمونه‌ها با استفاده از فرمول کوکران و با در نظرگرفتن نسبت (p) ٪۵۰ و اطمینان ٪۹۵ و خطای مطلق (d) ۰/۰۵ اندازه نمونه ۳۸۴ نفر به دست آمد.

$$n_{\cdot} = \frac{z^{۲}_{\alpha/۲}\, p_{\cdot}(۱-p)}{d^{۲}} \qquad (۱)$$

نظر به کم بودن متخصصان این بازار و اینکه جامعه مورد بررسی پژوهش، مدیریت بازار بین‌بانکی بانک مرکزی، ادارات بازار بین‌بانکی بانک‌های عضو این بازار و برخی متخصصان این بازار (ازجمله پژوهشگران پژوهشکده پولی و بانکی و...) می‌باشند که جمعاً بالغ بر ۵۰ نفر می‌باشند اندازه نمونه نهایی براساس فرمول «تعدیل اندازه نمونه برای جمعیت‌های کوچک»، معادل ۴۴ نفر در نظرگرفته شده است.

$$n = \frac{N.n_{\cdot}}{N+n_{\cdot}-۱} = \frac{۵۰\times۳۸۴}{۵۰+۳۸۴-۱} = ۴۴ \qquad (۲)$$

باید توجه داشت در این طرح جامعه آماری محدود به تعدادی از متخصصان حوزه بازار بین‌بانکی (حدود ۵۰ نفر) بوده و پرسشنامه‌های ارسالی به‌صورت هدفمند برای کارشناسان و فعالان اصلی این بازار ارسال شده است. لذا برای این کار بیش از ۸۸ درصد از جامعه آماری به صورت قضاوتی و به صورت هدفمند مورد مطالعه قرارگفته است.

۵ تحلیل یافته‌ها

با وجود سابقه کم بازار بین‌بانکی در ایران، مطالعات مختصری در خصوص چالش‌های این بازار انجام گرفته است. بااین‌وجود براساس نتایج پرسشنامه آسیب‌شناسی، به مهم‌ترین چالش‌های این بازار اشاره می‌گردد. این پرسشنامه به‌صورت هدفمند میان متخصصان بازار بین‌بانکی بانک مرکزی، ادارات بازار بین‌بانکی بانک‌های عضو و برخی کارشناسان در پژوهشکده پولی و بانکی توزیع و نظرات آنها اخذ شده است.

---

[1] CVR

[2] Content Validity Index (CVI)

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

در ادامه به نتایج پرسشنامه آسیب‌شناسی بازار فعلی بین‌بانکی و میزان اهمیت و رتبه‌بندی عوامل آسیب‌زا در این بازار می‌پردازیم:

جدول ۳

نتایج پرسشنامه آسیب‌شناسی بازار فعلی بین‌بانکی

ردیف	موارد زیر را تا چه حد آسیب بازار فعلی بین‌بانکی ایران می‌دانید؟	درصد پاسخگویی				
		بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
۱	عدم شفافیت و اطلاع‌رسانی عملکرد بازار بین‌بانکی	۱۱/۴	۶۳/۶	۱۵/۹	۴/۵۵	۴/۵۵
۲	نبود سامانه جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی	۴۰/۹	۳۴/۰۹	۱۵/۹۱	۶/۸۲	۲/۲۷
۳	فقدان ساختار مناسب تشکیلاتی بازار بین‌بانکی	۱۸/۱۸	۵۰/۰۰	۲۵/۰۰	۴/۵۵	۲/۲۷
۴	نبود شاخص مناسب برای بازار بین‌بانکی	۶/۸۲	۴۷/۷۳	۴۰/۹۱	۲/۲۷	۲/۲۷
۵	به‌روز نبودن قوانین، مقررات و دستورالعمل‌ها	۱۳/۶۴	۳۸/۶۴	۳۸/۶۴	۴/۵۵	۴/۵۵
۶	عدم شفافیت نرخ‌های بازار	۲۹/۵۵	۴۰/۹۱	۲۰/۴۵	۶/۸۲	۲/۲۷
۷	عدم استفاده از اوراق بهادار الکترونیکی	۹/۰۹	۳۴/۰۹	۴۳/۱۸	۹/۰۹	۴/۵۵
۸	عدم تنوع در نهادهای مؤثر در این بازار	۲/۲۷	۲۷/۲۷	۵۴/۵۵	۱۳/۶	۲/۲۷
۹	نبود سیستم رتبه‌بندی (ریسک) بانک‌ها	۳۶/۳۶	۴۰/۹۱	۱۳/۶۴	۶/۸۲	۲/۲۷
۱۰	عدم اتصال به سایر بازارهای مالی ازجمله بازار سرمایه	۱۱/۳۶	۴۰/۹۱	۳۶/۳۶	۴/۵۵	۶/۸۲
۱۱	نبود سیستم مناسب ثبت معاملات	۱۳/۶۴	۳۸/۶۴	۳۸/۶۴	۹/۰۹	۰/۰۰
۱۲	نبود سیستم تضمین معاملات	۳۱/۸۲	۳۱/۸۲	۲۲/۷۳	۶/۸۲	۶/۸۲
۱۳	اتکای بیش‌ازحد معامله‌گران به روابط دوجانبه	۱۵/۹۱	۳۱/۸۲	۳۱/۸۲	۱۳/۶	۶/۸۲
۱۴	نواقص در الزامات رعایت استانداردهای مالی و بانکی	۱۱/۳۶	۳۶/۳۶	۳۸/۶۴	۹/۰۹	۴/۵۵
۱۵	عدم استراتژی مشخص بانک مرکزی برای بازار بین‌بانکی	۲۹/۵۵	۳۶/۳۶	۲۰/۴۵	۶/۸۲	۶/۸۲
۱۶	وابستگی شدید مالی بانک‌ها به بانک مرکزی	۱۸/۱۸	۴۰/۹۱	۲۹/۵۵	۶/۸۲	۴/۵۵
۱۷	عدم شفافیت سیاست‌های خط اعتباری بانک مرکزی	۱۸/۱۸	۳۶/۳۶	۲۹/۵۵	۱۱/۴	۴/۵۵
۱۸	عدم تنوع ابزارهای پولی و مالی اسلامی	۲۹/۵۵	۵۰/۰۰	۱۱/۳۶	۶/۸۲	۲/۲۷
۱۹	صوری بودن معاملات از منظر شرعی	۱۵/۹۱	۱۸/۱۸	۴۳/۱۸	۱۱/۴	۱۱/۴
۲۰	عدم آشنایی فعالان بانکی با ابزارهای پولی منطبق با شریعت	۱۱/۳۶	۲۷/۲۷	۲۹/۵۵	۱۳/۶	۱۸/۲
۲۱	تنوع دیدگاه‌های شرعی در خصوص ابزارهای مورد معامله	۹/۰۹	۲۰/۴۵	۲۹/۵۵	۱۵/۹	۲۵/۰

برای رتبه‌بندی عوامل آسیب‌زا در بازار فعلی بین‌بانکی از آزمون فریدمن استفاده می‌کنیم. آزمون فریدمن یک آزمون ناپارامتری است که برای مقایسه سه یا بیش از سه گروه وابسته که حداقل در سطح رتبه‌ای اندازه‌گیری می‌شوند، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این آزمون می‌تواند در مورد داده‌های پیوسته (فاصله‌ای یا نسبی) نیز به کار برده شود، اما در هنگام محاسبه این داده‌ها نیز رتبه‌بندی آنها مدنظر قرار می‌گیرد. آزمون فریدمن معادل ناپارامتری آزمون Fوابسته در تحلیل واریانس اندازه‌های تکراری است. در این حالت برای اجرای تحلیل

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

واریانس داده‌های تکرار شده ضرورتی به وجود فرضیاتی مانند نرمال بودن توزیع، برابری واریانس‌ها و پیوسته بودن مقیاس وجود ندارد. بنابراین در تحلیل واریانس اندازه‌های تکراری چنانچه یک یا همه فرضیات ابتدایی مذکور رد شوند، از آزمون فریدمن استفاده می‌شود. ازآنجاکه مؤلفه‌های این پرسشنامه مربوط به گروه‌های مختلف می‌باشد و ازنظر آماری ناپارامتری هستند ما از این آزمون برای مشخص نمودن رتبه عوامل استفاده می‌نماییم. بر اساس پارامترهای اصلی این آزمون که شامل ۲۱ متغیر، درجه آزادی ۲۰ و آماره کای‌دو معادل ۷۵۱۹/۴ است، ارزش احتمال بدست آمده نشان می‌دهد که فرضیه صفر(H_0)، این آزمون رد می‌شود.

نتایج رتبه‌بندی عوامل آسیب‌زا در بازار فعلی بین‌بانکی که در جدول ۴ گزارش شده است، بیانگر آن است که نبود سیستم رتبه‌بندی ریسک بانک‌ها، نبود سامانه جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی، عدم تنوع ابزارهای پولی و مالی اسلامی، عدم شفافیت در نرخ‌های بازار و فقدان ساختار مناسب تشکیلاتی از مهم‌ترین عوامل آسیب را در بازار فعلی بین‌بانکی کشور هستند. بنابراین می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که ضعف ساختاری، نبود ابزارهای مالی و پولی متنوع و نهادهای مرتبط و نیز عدم شفافیت در این بازار سه ضلع چالش‌ها و آسیب‌های این بازار هستند. بر این اساس باید طراحی ساختار جدید این بازار در جهت پاسخگویی سریع‌تر به این آسیب‌ها و رفع نواقص موجود باشد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

جدول ۴

رتبه‌بندی عوامل آسیب‌زا در بازار فعلی بین‌بانکی

رتبه	عوامل آسیب‌زا در بازار فعلی بین‌بانکی	میانگین رتبه عوامل
۱	نبود سیستم رتبه‌بندی (ریسک) بانک‌ها	۱۴/۱۷
۲	نبود سامانه جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی	۱۳/۷۷
۳	عدم تنوع ابزارهای پولی و مالی اسلامی	۱۳/۶۱
۴	عدم شفافیت نرخ‌های بازار	۱۳/۱۳
۵	فقدان ساختار مناسب تشکیلاتی بازار بین‌بانکی	۱۲/۳۲
۶	عدم شفافیت و اطلاع‌رسانی عملکرد بازار بین‌بانکی	۱۲/۳۱
۷	نبود شاخص مناسب برای بازار بین‌بانکی	۱۰/۶۰
۸	به‌روز نبودن قوانین، مقررات و دستورالعمل‌ها	۱۰/۵۸
۹	نبود سیستم تضمین معاملات	۱۲/۵۳
۱۰	عدم استراتژی مشخص بانک مرکزی برای بازار بین‌بانکی	۱۲/۱۳
۱۱	وابستگی شدید مالی بانک‌ها به بانک مرکزی	۱۱/۴۴
۱۲	نبود سیستم مناسب ثبت معاملات	۱۰/۸۳
۱۳	عدم شفافیت سیاست‌های خط اعتباری بانک مرکزی	۱۰/۵۲
۱۴	عدم اتصال به سایر بازارهای مالی ازجمله بازار سرمایه	۱۰/۳۰
۱۵	اتکای بیش‌ازحد معامله‌گران به روابط دوجانبه	۱۰/۱۷
۱۶	نواقص در الزامات رعایت استانداردهای مالی و بانکی	۹/۷۶
۱۷	عدم استفاده از اوراق بهادار الکترونیکی	۹/۶۶
۱۸	صوری بودن معاملات از منظر شرعی	۸/۹۳
۱۹	عدم آشنایی فعالان بانکی با ابزارهای پولی منطبق با شریعت	۸/۶۰
۲۰	عدم تنوع در نهادهای مؤثر در این بازار	۸/۲۴
۲۱	تنوع دیدگاه‌های شرعی در خصوص ابزارهای مورد معامله	۷/۴۰

۶ چالش‌های بازار بین‌بانکی

بر اساس آسیب شناسی انجام گرفته، می توان چالش های بازار بین بانکی در ایران را در سه کلی تقسیم بندی نمود: روابط موجود میان بانک مرکزی و بانک‌های عضو، روابط موجود بانک‌های عضو و فقدان نهادها، ابزارها و فرایندهای مفقوده. در این بخش این سه دسته چالش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

۱.۶ چالش‌های بازار بین‌بانکی از منظر روابط موجود میان بانک مرکزی و بانک‌های عضو

بانک مرکزی به‌عنوان مقام ناظر بر بازار بین‌بانکی، مسئولیت نظام‌مند کردن فرایندهای این بازار و همچنین مدیریت روابط با بانک‌ها در صورت بروز مسائل خاص در رابطه به آن را دارد. در حالت کلی بانک مرکزی تلاش دارد تا با عدم دخالت در فرایندهای بازار و نیز تبعیت از قاعده بازار محوری (بجای سیستم دستوری)، اعضاء بازار بتوانند نیازمندی‌های خود را در این بازار برطرف نمایند. البته بانک مرکزی باید ساختار و فرایندهای لازم جهت کارآمدتر ساختن این بازار را ایجاد نماید. بااین‌وجود هنوز برخی چالش‌ها و آسیب‌های این مراودات میان بانک مرکزی و بانک‌ها، که بر خی از آنها به دلیل عدم ساختاریافتگی مناسب این بازار می‌باشد، مرتفع نشده که به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود.

۱.۱.۶ عدم استراتژی مشخص بانک مرکزی در خصوص بازار بین‌بانکی

یکی از مهم‌ترین نقاط ضعف این بازار، مشخص نبودن استراتژی بانک مرکزی به‌عنوان مقام ناظر بر این بازار در رابطه با اقدامات آتی، فرایندهای حمایتی و تنبیهی و... می‌باشد. طبق پرسشنامه ۶۵ درصد کارشناسان بر این باور هستند که استراتژی مشخصی از سوی بانک مرکزی در این حوزه وجود ندارد. نبود استراتژی‌ها و مشخص نبودن فرایندهای حمایتی ازجمله خطوط اعتباری، دامنه نرخ سود هدف و... باعث شده است که فعالان بازار بین‌بانکی، عملاً از اقدامات آتی بانک مرکزی اطلاع نداشته و این عدم آگاهی منجر به اقدامات و نتایج مخرب در این بازار می‌شود.

۲.۱.۶ عدم تدوین مقررات جدید و تازه در حوزه بازار بین‌بانکی

عملاً از سال ۱۳۸۷ که مقررات و دستورالعمل اجرایی بازار بین‌بانکی مورد نگارش و تدوین قرار گرفته است، مقررات و قوانین مناسب دیگری طراحی نشده است. لازمه‌ی ایجاد یک بازار بین‌بانکی کارآمد از جهت نقدینگی و به دنبال آن کاهش ریسک موجود در این بازار، تدوین قوانین مربوطه و منطبق بر شریعت، پیاده‌سازی تجربیات موفق سایر بازارهای بین‌بانکی کشورهای موفق و بروز نمودن شرایط این بازار با تحولات فضای پولی، مالی و اقتصادی کشور می‌باشد.(خوانساری، ۱۳۹۳، ص ۱۳). همان‌طور که در پرسشنامه قید شده است بیش از ۵۰ درصد کارشناسان معتقدند که قوانین این حوزه بانکداری به‌روز نمی‌باشد. در حال حاضر برخی مقررات در خصوص بازار بین‌بانکی تدوین شده و در حال اجرا می‌باشد، اما با توجه به گستردگی و نوظهور بودن این بازار در کشور نیاز به تجدیدنظر و اصلاح و تدوین قوانین مربوطه به‌شدت احساس می‌شود. این قوانین باید کلیه‌ی اصول شریعت مربوطه را به همراه

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

داشته و ارتباط این بازار را با سایر بازارهای ثانوی ازجمله بورس در جهت تقویت عرضه و تقاضای نقدینگی تبیین نماید.

۳.۱.۶ نبود شفافیت و اطلاع‌رسانی مناسب در خصوص عملکرد بازار بین‌بانکی

بازار بین‌بانکی اغلب کشورهای غربی و اسلامی دارای شفافیت لازم در خصوص مکانیزم‌های معاملاتی بوده و این اطلاعات در سایت‌ها و فضای مجازی در اختیار همه فعالان قرارگرفته است. یکی از نواقص بازار بین‌بانکی ایران آن است که نرخ‌های عرضه و تقاضای پول در بازار بین‌بانکی کاملاً دوطرفه بوده و از طریق یک سایت رسمی که تحت تابعیت بانک مرکزی بتواند نیازهای متقاضیان را اعلام نماید، وجود ندارد. قریب به ۵۰ درصد کارشناسان حوزه بانکداری بر این باور هستند که شفافیت‌های لازم در بخش بازار بین‌بانکی وجود ندارد. بانک مرکزی می‌تواند با انتشار انواع مختلف گزارش‌ها و آمارهای مستدل، به برخی از چالش‌های موجود در این بازار پاسخ دهد.

۴.۱.۶ وابستگی شدید بانک‌ها به بانک مرکزی

حدود ۶۰ درصد از کارشناسان عقیده دارند که بانک‌ها وابستگی زیادی به بانک مرکزی دارند و یکی از عوامل مؤثر در توسعه‌نیافتگی بیشتر بازار بین‌بانکی، اتکای بیش‌ازحد بانک‌ها به منابع بانک مرکزی می‌باشد. بانک‌ها بجای تمرکز بر توسعه بازار بین‌بانکی و رفع نیازهای کوتاه‌مدت خود در حوزه نقدینگی از طریق این بازار، با تمسک به منابع بانک مرکزی از طریق اضافه برداشت و پرداخت جریمه آن، عدم توسعه‌یافتگی این بازار را منجر شده‌اند. البته در این راستا بانک مرکزی تلاش دارد تا با توسعه این بازار از طریق تنوع ابزارهای مختلف و نیز ایجاد فرایندهای لازم در این بازار، اتکای بانک‌ها بر منابع خود را کم کرده و عملاً دست‌کاری بر سیاست‌های پولی از طریق اضافه برداشت بانک‌ها از منابع بانک مرکزی را مدیریت نماید.

۵.۱.۶ عدم تنوع در ابزارهای مالی جدید توسط بانک مرکزی

براساس دستورالعمل اجرایی بازار بین‌بانکی، مبادلات بازار بین‌بانکی باید براساس سه ابزار سپرده‌گذاری متقابل، خرید دین و خریدوفروش انواع اوراق مشارکت و گواهی سپرده انجام گیرد. با وجود معرفی این چند ابزار، ولی اعضای بازار بین‌بانکی عملاً تنها از تودیع سپرده استفاده کرده و سایر ابزارها کاربرد چندانی ندارد. این اتفاق باعث شده تا حدود ۸۰ درصد کارشناسان بر این باور باشند که تنوع ابزارهای مالی این حوزه کم است و نتیجه عدم تنوع ابزارهای مالی در این بازار؛ تمرکز عملیات بازار بین‌بانکی بر روی تأمین مالی آنی و یک‌شبه (به دلیل عدم شفافیت، ساماندهی نامناسب و انجام معاملات سوداگرانه) ونیز عدم ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری در ابزارهای جدید می‌شود. لازم است با روند روبه رشد استفاده از

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

ابزارهای مالی اسلامی در بازار سرمایه، بازار پولی و بین‌بانکی کشور با ایجاد زیرساخت‌های لازم و مناسب و طراحی کمیته‌های علمی و مطالعاتی، علاوه بر حل موانع اجرایی نشدن ابزارهای معرفی شده، راه را برای امکان‌سنجی و اجرای ابزارهای مناسب که در سایر کشورها استفاده شده است، هموار سازند. لذا بانک مرکزی می‌بایست با توسعه و تنوع ابزارهای مختلف در این بازار، بانک‌ها را مجبور به استفاده از کلیه انواع اوراق بهادار و ابزارهای مالی خود در جهت رفع نیازهای نقدینگی کوتاه‌مدت خود کند و این اقدام فشارها و چالش‌های موجود میان بانک‌ها و بانک مرکزی را کاهش می‌دهد.

۶.۱.۶ مشخص نبودن مکانیزم تعیین نرخ سود (عدم شفافیت در نرخ‌های بازار)

براساس دستورالعمل بازار بین‌بانکی، بانک مرکزی در ابتدای هر روز میانگین موزون نرخ معاملات در روز کاری قبل را برحسب سررسیدهای مختلف به‌عنوان «نرخ مرجع» به اطلاع اعضاء می‌رساند. در این دستورالعمل اجباری برای اعلام منظم نرخ‌ها توسط بانک مرکزی نبوده و عملکرد آن از ابتدای تأسیس تاکنون نشان می‌دهد که در برخی موارد که اعلان نرخ منجر به برهم زدن سیاست‌های پولی و تلاطم در بازار پول می‌شود، بانک مرکزی این نرخ را اعلان نمی‌کند. طبق نظر کارشناسان که ۷۰ درصد آنها بر این باورند که مکانیزم مشخصی در خصوص تعیین نرخ سود در بازار بین‌بانکی وجود ندارد و این مهم یکی از عوامل ضعف بازار بین‌بانکی می‌باشد. لذا بانک مرکزی می‌تواند با استفاده از شرایط بازار بین‌بانکی که بیانگر میزان نرخ سود در فضای اقتصادی کشور بوده و می‌تواند سایر بازارها را تحت تأثیر بگذارد، استفاده کند.

۷.۱.۶ عوامل اثرگذار خارجی مؤثر بر کارکرد بازار بین‌بانکی

به دلیل حاکمیت فضای دولتی بر اقتصاد کشور و به‌تبع آن در نظام بانکی و پولی، دولت در شرایط اضطرار مجبور می‌شود تا از بانک‌های عامل برای پرداخت‌های خود به صورت عملیات تسهیلات تکلیفی، خرید و بازخرید انواع اوراق بهادار، مشارکت و تأمین مالی طرح‌های مختلف و... استفاده نماید. این عملیات که باعث برهم خوردن نظم نقدینگی بانک‌ها می‌شود، باعث برهم خوردن وضعیت مبادلات مالی در بازار بین‌بانکی و به‌تبع آن افزایش یا کاهش تقاضا در این بازار شده و سیستم را دچار اختلال می‌کند.

از سوی دیگر بنگاه‌داری بانک‌ها و روابط نامناسب فی‌مابین بانک‌ها با یکدیگر و نیز نهادهای وابسته به آنها منجر به ناکارآمدی فضای پولی و درنتیجه بازار بین‌بانکی و از تعادل خارج کردن این بازار می‌شود. نکته دیگر افزایش مطالبات غیر جاری بانک‌ها و فشار بر بازار

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

بین‌بانکی برای تأمین منابع مالی جهت خرید تعهدات سایر نهادهای دولتی و سفارش شده منجر به آسیب به کارکردهای این بازار می‌گردد.

۲.۶ چالش‌های بازار بین‌بانکی از منظر روابط موجود بانک‌های عضو

اعضای بازار بین‌بانکی علاوه بر وجود برخی چالش‌ها با بانک مرکزی و همچنین فرایندهای ناکارآمد این بازار، برخی مشکلات دیگر نیز در روابط میان آنها در این بازار وجود دارد. این چالش‌ها عبارتند از:

۱.۲.۶ وجود روابط دوطرفه میان اعضاء بازار بین‌بانکی

در حال حاضر به علت نبود یک سیستم جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی، تبادلات پولی و مالی میان اعضاء به‌صورت دوطرفه بوده و این روش باعث عدم تشکیل یک بازار به شکل واقعی از طریق اعلام نرخ و حجم معاملات و شناسایی متقاضیان و دارندگان وجوه نقد شده است. طبق مطالعات انجام شده نزدیک به ۵۰ درصد خبرگان بر این باورند که یکی از چالش‌های بازار بین‌بانکی وجود روابط دوطرفه میان اعضا می‌باشد که این فرایند منجر به ایجاد عدم شفافیت در بازار و همچنین ایجاد فساد در مراودات بین‌بانکی و نیز تأثیرگذاری برخی از بانک‌ها بر متغیرهای اساسی و به‌تبع آن تلاطم در بازار می‌شود.

۲.۲.۶ عدم تنوع در ابزارهای مورد معامله و مشکلات موجود در ابزار سپرده‌گذاری متقابل

در حال حاضر تنها ابزار مورد استفاده در بازار بین‌بانکی کشور، سپرده‌گذاری متقابل بانک‌ها است. امکان راحت‌تر مبادلات پولی بین‌بانکی براساس این ابزار باعث شده است تا سایر ابزارهای مجاز در این بازار مورد معامله قرار نگیرند. بااین‌وجود این ابزار دارای مشکلات خاصی است. نخست اینکه این ابزار دارای ضمانت کافی نبوده و عملاً بدون تضمین معاملات انجام می‌شود. به‌عبارت‌دیگر این ابزار در مقایسه با ابزار توافق‌نامه بازخرید که متصل به یک اوراق بهادار به‌عنوان ماهیت تضمین می‌باشد، از ضمانت مناسبی برخوردار نیست. دومین مشکل این ابزار نحوه محاسبه سود می‌باشد؛ به‌طوری‌که از منظر شرعی، سپرده‌گذاری متقابل در قالب عقد وکالت منتقل شده و بانک سپرده‌پذیر باید در زمان جاری سود علی‌الحساب پرداخت کرده و در پایان دوره با محاسبه سود حساب‌های مختلف بانک، نسبت به مبادلات سپرده‌گذاری متقابل در بازار بین‌بانکی اقدام کند. این چالش منجر به این موضوع شده است که سود واقعی این تبادلات به صورت واقعی نبوده و شبه ربوی بودن داشته باشد. اما استفاده از سایر ابزارها ازجمله توافق‌نامه بازخرید اسلامی این مشکل را نداشته و در زمان بازگشت

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

معامله، سود مبادلات مالی مشخص و قطعی می‌شود. بنابراین می‌توان با استفاده از سایر ابزارهای این بازار، از آسیب‌های موجود در ابزار سپرده‌گذاری متقابل کاست.

۳.۲.۶ مشخص نبودن میزان ریسک اعتباری و نقدینگی بانک‌ها

از چالش‌های مهم در روابط بین اعضاء در بازار بین‌بانکی عدم توانایی سنجش میزان پذیرش ریسک بانک‌ها در حوزه اعتباری و نقدینگی می‌باشد. هرچند نرخ تبادلات این بازار براساس میزان و حجم نقدینگی مورد نیاز و زمان سررسید آن تعیین می‌شود اما به دلیل نبود یک سیستم جامع سنجش و مدیریت ریسک بانک‌ها، برخی از تبادلات براساس شرایط واقعی انجام نشده و در صورت شناخت از متغیرهای کمی ریسک بانک‌ها، شاید ایجاد این چالش‌ها با کاهش مواجه می‌شود.

۴.۲.۶ نبود سیستم تضمین معاملات

یکی از نگرانی‌ها و چالش‌های بانک‌های عضو این بازار، عدم وجود سیستم تضمین معاملات است. البته به دلیل وجود درخواست کتبی به بانک مرکزی و نیز سیستم ضبط مکالمات توسط بخش بازار بین‌بانکی بانک مرکزی، نکول و عدم ضمانت طرفین تا حدودی کاهش داشته است اما این موضوع وابستگی شدیدی به خود معاملات و طرفین آن ندارد. لذا پیشنهاد می‌شود با ورود سایر ابزارهای کوتاه‌مدت قابل معامله در بازار بین‌بانکی و ایجاد صندوق‌های تضمین معاملات در این بازار، چالش نبود سیستم تضمین معاملات نیز کاهش یابد.

۵.۲.۶ عدم آگاهی متخصصان بازار به ابزارهای پولی کوتاه‌مدت اسلامی

ناآگاهی و عدم شناخت ابزارهای بین‌بانکی توسط اعضای فعال در این بازار منجر به عدم استقبال از ابزارهای نوین بین‌بانکی شده است. ناآگاهی مدیران و کارشناسان بانکی و حتی صاحبان صنایع از کارکردهای ابزارهای مالی، موجب شده، ابزارهای نوین بین‌بانکی من‌جمله خرید دین و گواهی سپرده خاص از جایگاه مناسبی در تأمین مالی بنگاه‌ها و طرح‌ها برخوردار نباشد و به‌تبع آن، در بازار بین‌بانکی نیز اقبال چندانی به آن وجود نداشته باشد.

۶.۲.۶ عدم شفافیت در میزان و نحوه مطالبات بانک‌ها برای تبادل آنها به‌صورت بیع دین

یکی از ابزارهایی که بانک مرکزی در دستورالعمل بازار بین‌بانکی، تبادل آن را در این بازار مجاز نموده است، استفاده از ظرفیت بیع دین است. با رفع مشکلات فقهی و حقوقی این ابزار و همچنین تدوین دستورالعمل اجرایی این ابزار، انتظار می‌رود به‌کارگیری این ابزار در بازار بین‌بانکی رونق یابد. اما چالش جدی میان بانک‌ها در این است که شفافیت کاملی از میزان

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

و نحوه مطالبات بانک‌ها وجود نداشته و یکی از دلایل عدم استفاده از این ابزار، عدم شفافیت دیون بانک‌ها و مسائل مرتبط با آن است.

۳.۶ چالش‌های بازار بین‌بانکی از منظر فقدان نهادها، ابزارها و فرایندهای مفقوده

علاوه بر وجود چالش‌هایی در روابط میان اعضاء با یکدیگر و نیز با بانک مرکزی در بازار بین‌بانکی، نبود برخی نهادها، ابزارها و فرایندهای لازم جهت کارآمدتر شدن این بازار، منجر به وجود چالش‌هایی برای آن شده است. چالش‌های مربوط به این بخش عبارتند از:

۱.۳.۶ نبود سیستم جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی

یکی از چالش‌های بازار بین‌بانکی نبود یک سیستم جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی است. در حال حاضر تبادلات این بازار به‌صورت دوطرفه بوده و شرایط براساس مکانیزم بازار انجام نشده و از طریق تلفن، اعضای بازار در خصوص تبادلات مالی با یکدیگر وارد مذاکره می‌شود. ایجاد این سامانه چندین حسن دارد: اول اینکه نرخ‌ها شفاف شده و از حالت دوطرفه و تحمیلی، به حالت عرضه و تقاضا برمی‌گردد. دوم اینکه میزان حجم معاملات و نقدینگی آن موردسنجش قرارگرفته و براساس آن، نرخ‌ها در بازار تعیین می‌گردد. سوم اینکه با ایجاد این سیستم سایر ابزارهای مالی نیز امکان تبادل در این بازار را داشته و بازار از حالت تک ابزاری به چند ابزاری و با حجم وسیعی از آنها ایجاد می‌شود. چهارم اینکه با استقرار این سیستم امکان نظارت و مدیریت بانک مرکزی افزایش یافته و این بانک می‌تواند براساس خروجی این سیستم، به مدیریت بهتر سیاست پولی و همچنین نظارت بر بانک‌های عضو بپردازد.

۲.۳.۶ فقدان نهاد رتبه‌بندی اعتباری بانک‌ها و مدیریت ریسک آن‌ها

در حال حاضر بانک مرکزی به‌عنوان مقام ناظر بر فعالیت‌های بازار بین‌بانکی، از مدل و سیستم خاصی برای کنترل وضعیت ریسک اعتباری و نقدینگی بانک‌ها استفاده نکرده و این باعث می‌شود که مبادلات مالی بانک‌ها با عدم شفافیت و ریسک مواجه شود. زیاد بودن ریسک اعتباری و نقدینگی منجر به افزایش احتمال نکول در بازار بین‌بانکی و درنتیجه رشد نرخ سود در مبادلات مالی بین بانک‌ها و افزایش معاملات تمدیدی در این بازار می‌شود که این فعالیت‌ها منجر به ناکارآمد شدن این بازار می‌شود. لازم است براساس مدل‌های مختلف سنجش ریسک اعتباری و نقدینگی بانک‌ها، این متغیرها کمی شده و در سامانه مبادلات بین‌بانکی برای هریک از اعضاء از سوی بانک مرکزی قرارگیرد. در این حالت کنترل ریسک بانک‌ها و اقدامات تنبیهی باعث می‌شود اولاً بانک مرکزی در تنظیم بازار با استفاده از خط اعتباری با سیاست درست اقدام نماید، ثانیاً بانک‌های دارای ریسک بالا که منجر به افزایش نرخ تأمین مالی آنها می‌شود، خود را تعدیل و تلاش می‌کنند با کاهش ریسک‌های اعتباری و

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

نقدینگی از فرصت‌های بازار بین‌بانکی با نرخ هزینه کمتر استفاده نمایند. لذا لازم است تا نهاد رتبه‌بندی و مدیریت ریسک در زیرمجموعه بازار بین‌بانکی ایجاد گردد.

۳.۳.۶ نبود کمیته نظارت شرعی در بازار بین‌بانکی

یکی از دلایل عدم استفاده از ابزارهای کوتاه‌مدت پولی اسلامی، وجود برخی اختلافات از منظر شرعی می‌باشد. به‌طور مثال ازجمله دلایل عدم استفاده از بیع دین در بازار بین‌بانکی، وجود اختلافات شرعی در این مورد است. همچنین عدم استفاده از توافق‌نامه بازخرید اسلامی و نیز عدم امکان ایجاد سیستم کریدوری نرخ سود، فقدان نظارت شرعی و تصمیم‌گیری مناسب در این خصوص است. به نظر می‌رسد با ایجاد این کمیته و همچنین فرهنگ‌سازی مناسب می‌توان به برخی از چالش‌های این بازار پاسخ مناسبی داد.

۴.۳.۶ عدم تشکیل کمیته پژوهش و توسعه بازار بین‌بانکی

پژوهش و توسعه همواره موجب رشد کمی و کیفی در هر حوزه‌ای شده است. پس از گذشت ۹ سال از آغاز فعالیت بازار بین‌بانکی، لازم است تا پژوهش‌های مناسبی در خصوص آسیب‌های بازار و همچنین استفاده از روش‌های مناسب جهت رونق این بازار و کارآمدتر کردن آن انجام گیرد. لذا پیشنهاد می‌گردد تا کمیته‌ای در این رابطه با محوریت توسعه ابزارها، نهادها و نیز تدوین مقررات لازم در این حوزه ایجاد گردد.

۵.۳.۶ عدم اتصال بازار بین‌بانکی به سایر بازارها

یکی از چالش‌های بازار فعلی بین‌بانکی، عدم اتصال این بازار به سایر نهادهای پولی و مالی کشور است. به‌طور مثال بانک‌های عضو بازار بین‌بانکی باید بتوانند اوراق بازار بدهی را در این بازار مورد معامله قرار دهند. به‌عبارت‌دیگر ابزارهای بازار سرمایه و بازار بدهی باید قابلیت معامله توسط بانک‌های عضو در بازار بین‌بانکی را داشته باشند. تلاش بر آن است تا با ایجاد سامانه جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی و کسب مجوزهای لازم، این ارتباط برقرار شده و عملاً امکان تبادلات ابزارهای مختلف در بازار بین‌بانکی ایجاد شود.

۶.۳.۶ عدم وجود مؤسسات کارگزار بین‌بانکی

در شرایط حال حاضر، فرایند برقراری ارتباط میان بانک‌های دارای مازاد منابع و کسری منابع به‌صورت مستقیم بوده و این در شرایطی است که در بازارهای بین‌بانکی کشورهای توسعه‌یافته، نهادها و مؤسساتی فرایند اتصال غیرمستقیم میان نهادهای دارای مازاد منابع و نهادهای دچار کسری منابع را برقرار می‌کنند. وجود مؤسسات کارگزار بین‌بانکی علاوه بر کاهش هزینه تبادلات، منجر به ارتباط بهتر و کارآمدتر در این حوزه شده و همچنین این

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

نهادها می‌توانند با اتصال به بازارهای دیگر ازجمله بازار سرمایه و نیز بازار کالا و بازار بدهی، کلیه تبادلات بانک‌ها در بازار بین‌بانکی را تسهیل نمایند.

۷.۳.۶ عدم وجود کمیته طراحی و تعیین نرخ‌های بازار بین‌بانکی

در حال حاضر وظیفه تعیین و مشخص نمودن نرخ سود بر عهده بانک مرکزی است. البته این بانک در اوایل نرخ متوسط بازار در روز قبل را ارائه می‌کرد اما به دلیل افزایش نرخ و نیز تداخل آن با سیاست‌های پولی، وظیفه نرخ‌گذاری بر منابع مازاد بر عهده خود بانک‌ها قرار گرفت. بااین‌حال در حال حاضر بازار از یک نرخ شبانه برای سپرده‌گذاری متقابل استفاده می‌کند اما با ورود ابزارهای مختلف با ریسک‌ها و زمان‌های متنوع، فرایند تعیین و یا حتی دامنه مجاز آنها و نیز طراحی سیستم کریدور نرخ سود، نیازمند کمیته‌ای متخصص از حوزه‌های بازار پول، اقتصاد، نظارت شرعی و... بوده که علاوه بر هدایت بازار به سمت نرخ‌های سیاست پولی، از نوسان شدید و التهاب در بازار کاسته و بازار بتواند خود را با این نرخ‌ها منطبق نماید.

۷ نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در این پژوهش تلاش گردید با تشریح عملکرد بازار بین‌بانکی از زمان تأسیس تاکنون، به بیان آسیب‌شناسی و چالش‌های موجود در ابعاد مختلف این بازار پرداخته و راهکارهای اصلاحی و روش‌های بهبود آنها را نیز ارائه نماید. بدین منظور با مطالعه اسناد مکتوب و مصاحبه با متخصصان این بازار در بانک مرکزی و ۱۵ بانک عضو این بازار، به طراحی پرسشنامه‌ای برای آسیب‌شناسی بازار فعلی بین‌بانکی پرداختیم. براساس نتایج پرسش‌نامه آسیب‌شناسی، به مهم‌ترین چالش‌ها و آسیب‌های این بازار اشاره گردیده است. مهم‌ترین این عوامل عبارتند از:

- نبود سیستم رتبه‌بندی (ریسک) بانک‌ها
- فقدان سامانه جامع معاملات الکترونیکی بین‌بانکی
- عدم تنوع ابزارهای پولی و مالی کوتاه‌مدت اسلامی
- عدم شفافیت در نرخ‌های بازار بین‌بانکی
- فقدان ساختار مناسب تشکیلاتی بازار بین‌بانکی

پس از بیان ۲۱ عامل آسیب‌زا در بازار بین‌بانکی فعلی ایران، تلاش گردید تا این چالش‌ها در سه بخش تقسیم‌بندی و راهکارهای رفع آن بیان گردد. این سه بخش چالش عبارتند از: ۱) چالش‌های بازار بین‌بانکی از منظر روابط موجود میان بانک مرکزی و بانک‌های عضو. ۲) چالش‌های بازار بین‌بانکی از منظر روابط موجود بانک‌های عضو. ۳) چالش‌های بازار بین‌بانکی از منظر فقدان نهادها، ابزارها و فرایندهای مفقوده.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

همچنین علاوه بر رفع مؤلفه‌های موجود در چالش‌های فوق‌الذکر لازم است در راستای افزایش کارایی این بازار، پیشنهادات ذیل نیز مورد توجه قرار گیرد.

- باید سعی شود حتی‌الامکان از آن گروه ابزارهای مالی در بازار بین‌بانکی استفاده شود که ضمن انطباق با اصول شریعت اسلام، بیشترین اتفاق‌نظر در بین مذاهب درباره آنها وجود داشته باشد در حال حاضر با افزوده شدن عقود سه‌گانه استنصاع، مرابحه و خرید دین به فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، ظرفیت خوبی برای استفاده از این عقود در نظام بانکی و به‌ویژه بازار بین‌بانکی وجود دارد.
- بخش مستقلی در بانک مرکزی برای ساماندهی و هدایت عملیات بازار بین‌بانکی تشکیل شود و بخش تنظیم مقررات بازار بین‌بانکی تقویت گردد. پیشنهاد می‌شود بخش نظارتی بازار بین‌بانکی از بخش عملیاتی و اجرایی آن جدا باشد ولی درعین‌حال هماهنگی و همکاری تنگاتنگی بین آنها وجود داشته باشد.
- نرخ مرجع بازار بین‌بانکی با عنوان نرخ بازار بین‌بانکی تهران (TIBOR) به‌طور شفاف و روزانه اطلاع‌رسانی شود. این نرخ می‌تواند نقش مؤثری در شفاف‌سازی معاملات بانکی و کشف قیمت واقعی اوراق بهادار ایفا کند. البته نحوه محاسبه، اعلام و کاربرد این نرخ نیاز به کار مطالعاتی و میدانی مناسب دارد که می‌توان به‌عنوان یکی از اولویت‌های تحقیقاتی در بانک مرکزی مورد توجه قرار گیرد.
- لازم است بانک مرکزی با تقویت سازوکار تنبیهی برای استفاده بانک‌ها از اضافه برداشت، انگیزه آنها برای استفاده از بازار بین‌بانکی را بیشتر کند، به‌گونه‌ای که بانک‌ها اضافه برداشت از بانک مرکزی را به‌عنوان آخرین گزینه در نظر بگیرند و احساس کنند با استفاده بی‌رویه از اضافه برداشت، اعتبار آنها نیز خدشه‌دار خواهد شد. با این کار ضمن افزایش عمق بازار بین‌بانکی، سپری در برابر اضافه برداشت بیش‌ازحد بانک‌ها از بانک مرکزی فراهم و از تزریق پول پرقدرت و افزایش پایه پولی و تورم ممانعت خواهد شد.
- امکان انجام معاملات ثانویه ابزارهای مالی در بازار پول در بورس/فرا بورس فراهم شود تا بتوان به‌مرور بازار ثانویه ابزارهای مالی بازار بین‌بانکی را فعال‌تر کرد. در کنار این امر، تشکیل نهاد رتبه‌بندی و اعتبارسنجی ابزارهای مالی بازار پول، نقش ویژه‌ای در رونق بازار ثانویه و تقویت بازار اولیه خواهد داشت. همچنین مشارکت اعضای جدید در بازار بین‌بانکی مانند صندوق‌های بازنشستگی، شرکت‌های بیمه و ... می‌تواند به تعمیق بازار کمک نماید.
- بانک مرکزی با همکاری سازمان حسابرسی و جامعه حسابداران رسمی ایران و نهادهای بین‌المللی مالی اسلامی مانند سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

(AAOIFI)، استانداردهای حسابداری و حسابرسی مناسبی را برای معاملات بازار بین‌بانکی در چارچوب شریعت تدوین کند و امکان اصلاح و به‌روزرسانی استانداردها را نیز با توجه به تحولات ممکن فراهم سازد.

- بانک مرکزی می‌تواند از بورس کالای ایران به‌عنوان مکمل بازار بین‌بانکی کمک بگیرد؛ بدین‌صورت که بورس کالا یک بستر کاملاً الکترونیکی برای انجام معاملات کالا در چارچوب عقود شرعی فراهم سازد و بانک‌ها نیز از این بستر برای مدیریت نقدینگی، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی استفاده کنند.
- با توجه به راه‌اندازی بسترهای الکترونیکی مناسبی همچون تابا، بهتر است هرگونه ابزار مالی که قرار است در بازار پول منتشر شود، به صورت الکترونیکی انتشار یابد، تا امکان مبادله فوری آن به سهولت فراهم باشد. این اقدام نقش مؤثری در گسترش و رونق بازار بین‌بانکی خواهد داشت.
- براساس نوآوری‌های صورت گرفته در زمینه ابزارهای مالی، لازم است ابزارهای جدیدی منطبق با فقه امامیه طراحی و در بازار بین‌بانکی به کار گرفته شود (اسناد خزانه اسلامی).

افزون بر این راه‌اندازی نهادهای مالی مختص بازار پول نیز می‌تواند در توسعه بازار بین‌بانکی مؤثر باشد. یکی از این نهادها، صندوق‌های سرمایه‌گذاری بازار پول است. تسهیل نقد شوندگی، جمع‌آوری وجوه خرد، متنوع‌سازی، تخصص‌گرایی و صرفه‌جویی در هزینه‌ها ازجمله مهم‌ترین مزایای این صندوق‌ها می‌باشد.

فهرست منابع

حاجیان، م. ر. (۱۳۸۵). *بازار بین‌بانکی ریالی*. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی.

موسویان، س. ع.، و الهی، م. (۱۳۸۹). امکان‌سنجی فقهی تشکیل بازار بین‌بانکی در بانکداری اسلامی، *فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی*. سال دهم، شماره ۳۸، تابستان.

موسویان، س. ع.، و کاوند، م. (۱۳۸۹). مدیریت نقدینگی در بانکداری اسلامی، *معرفت اقتصادی*، سال دوم، شماره اول، پیاپی سوم، پاییز و زمستان، ۳۵ - ۶۳.

حاجیان، م. ر. (۱۳۹۰). ریسک نقدینگی و بازار بین‌بانکی ریالی، مجموعه *مقالات بیست و دومین همایش بانکداری اسلامی*. شهریور.

خوانساری، ر. (۱۳۹۳). *آسیب‌شناسی بازار بین‌بانکی ریالی در ایران با تأکید بر ابعاد فقهی*. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، .

مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۳۹۴). *آسیب‌شناسی نظام بانکی-بازار بین‌بانکی در ایران (رویکردی مبتنی بر روابط بانکی)*

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

حاجیان، م. ر. (۱۳۹۳). *بازار بین‌بانکی ریالی: وضعیت فعلی؛ زمینه‌های قابل بهبود*. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

دستورالعمل اجرایی عملیات بازار بین‌بانکی، مصوب دی ماه ۱۳۸۳ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

Bacha, O. I. (2008). *The Islamic Interbank Money Market and a Dual Banking System: The Malaysian Experience*.

Central Bank of Indonesia (2012) *Bank Indonesia Financial Report*, Annual Report).

European Central Bank (2015) *Euro Money Market Study*, available at: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/euromoneymarketsurvey201509.en.pdf?d267996a6ba5717a11b54689c75788b4

Thornton, D. L. (2007). Open Market Operations and the Federal Funds Rate, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review* Nov/Dec 2007, pp. 549-570.

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]

[Downloaded from jmbr.mbri.ac.ir on 2026-11-06]